

Koudela Pál

A kínai diaszpórapolitika

China's Diaspora Policies

ÖSSZEFOGLALÁS

A Kínai Népköztársaság határon túli kínaiakra irányuló politikája összetett, sokrétű intézményrendszerrel támogatott, s mára egyre inkább a gazdasági összetevőket szem előtt tartó rendszer. A kivándorlást évszázadokon keresztül egyöntetűen tiltotta minden különböző államalakulat, míg végül Kína 1978-at követően a tiltás, elzárkózás helyett egyre inkább a diaszpóra integrálása felé fordult, s az azóta eltelt négy évtizedben egy kulturális-gazdasági közösség vagy hálózat létrejöttét, megerősítését igyekszik támogatni. Erre irányuló elemeket tartalmaznak mind az általános, mind bizonyos szakpolitikák, köztük a határátlépésre vonatkozó szabályozás, a vízum- és vámpolitikák, valamint számtalan határon belüli és kívüli soft power eszköztár, beleértve többek között a nyelvtanítást, a nem kormányzati intézményeket, a kulturális és sajtótermékeket. Kiemelt jelentőségű a diaszpóratagok megszólításának gazdasági eszköztára, a törvényi feltételek könnyítésétől a tehetségprogramokig. Mindezen különböző területek tevékenységét és irányítását egyre inkább jellemzi az összehangoltság, egy olyan történeti geopolitikai szemlélet jegyében, mely mára részben szorosabb nagytérségi integrációt céloz, részben azon-

ban túlmutat a regionális viszonyrendszeren is, és globális szintre emelkedett.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F22, F38, J15, J61, K37, O24, Z10

Kulcsszavak: kínai diaszpóra, diaszpórapolitika, sinocentrizmus, gazdaságpolitika

SUMMARY

The policies of the Public Republic of China, related to the overseas Chinese, is a complex system, which is increasingly concerned with the economic aspects nowadays and is supported by a multifaceted institutional arrangement. Emigration was unilaterally banned by all different state formations through centuries, until finally, after 1978 China gradually turned from ban/refusal to the integration of the diaspora. During the following four decades China increasingly supported the formation and strengthening of a mostly cultural-economic community or network. Both general and specific policies contain elements with this purpose, including the regulation of border crossing, visa and customs policies and several soft power tools within and outside of the country, such as language teaching, nongovernmental organizations, cultural

DR. KOUDELA PÁL PhD, vezető kutató, Harsányi János Tudásközpont (pkoudela@yahoo.com).

and press products and many other fields. Economic means to approach Chinese overseas are of particular importance, from mitigating legal conditions to talent programs. The activities and direction of these different fields are increasingly characterized by alignment in the spirit of a historical geopolitical approach, which targets partly a tighter regional integration but partly goes beyond to a global level.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F22, F38, J15, J61, K37, O24, Z10

Keywords: Chinese diaspora, diaspora policies, sinocentrism, economic policy

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány a migrációs politika egy sajátos szegmensével foglalkozik, s bár annak kapcsolata a gazdasággal és a ki- és bevándorlással sokrétű, megkerülhetetlen külön jelenségként is beszélni róla. Ha ugyanis eltekintünk azon specifikus következményektől, mint pl. az utóbbi években a tőke kivitel serkentése, akkor a Kínai Népköztársaság migrációs politikája meglehetősen konzervatív. Ez előbbi is csupán annak köszönhető, hogy a népköztársaság hatalmas devizartartalékokat halmozott fel, ami felértékelte a renminbit, a kínai devizát. A *Nyitott Kapuk Politikája* és a tőkebeáramlás segítése, de még a WTO-hoz való csatlakozás is hozzájárult a mai gazdaságpolitika kialakulásához (Davies, 2013), mindez azonban élesen elválnak magától a migrációs politikától.

Kína hagyományosan nem támogatta polgárai elvándorlását az ország területéről. Már a Ming-dinasztia idején léteztek törvények, melyek a kereskedelem korlátozásához köthetően kiterjedtek a kivándorlás egészére, noha ezek akkor még elsősorban a technológiát, innovációkat védték. A Csing-dinasztia azonban fokozatosan minden kapcsolódó tevékenységet betiltott. A 19. században, az ópiumháborúk után a Nyugat kikényszerítette a munkaerő-kivitel engedélyezését, mely a nyugati országok

számára elengedhetetlenül szükséges forrásnak bizonyult a rabszolga-kereskedelem megszűnése után, s a nankingi szerződés tartalmazott is egy passzust erről, ám törvényi formát csak 1893-ban öltött (Wang, 2000:46). A rá következő évtizedekben tömegessé vált a kivándorlás, amely elsősorban Délkelet-Ázsiába irányult; ezen időszakban mintegy kétmillió főre becsülhető a kínai kivándorlók száma. A folyamat következményeként 1909-ben életbe lépett az első modern kori állampolgársági törvény, amely a jus sanguinis alapelvét követve, minden kínai származásút a birodalomhoz tartozónak tekintett, függetlenül attól, hol született, vagy hol él (Bolt, 2000:38). Ezt a nacionalista politikát örökölte később a Kínai Népköztársaság.

A törvény ugyanakkor azon tényezők közé is tartozott, amelyek az elmúlt évszázadban gátolták a kínai kisebbségek integrációját a befogadóországokban. Az állandó „átmenetiség” érzése ugyanis önmagában is elég volt a kínai kultúra – elsősorban a nyelv – fennmaradásához, az ahhoz szükséges iskolák alapításához; a nagymértékű kivándorlás pedig a szegregáció folyamatos fennmaradását segítette, s a kettő egymásra hatva azt eredményezte, hogy ezen országok szinte idegen testként őrizték meg a kínai kisebbségeket.

A huszadik század tehát már komoly lépéseket követelt a kivándorlás szabályozásában és a kint élők reintegrációjára vonatkozóan is. A Kuomintang 1929-ben hasonló, vérségi alapú állampolgársági törvényt fogadott el, egyúttal létrehozta a Határon Túli Kínai Ügyek Bizottságát; tette mindezt azért, mert a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésének eszközeként értelmezte az emigráns közösséget (Fitzgerald, 1972:11). Mindezek háttérben már akkor is a gazdaság állt, alapok létrehozását kezdeményezték, törvény született a hazai befektetések serkentéséről, és komolyan támogatták az emigráns közösségek kultúrájának megőrzését. E tevékenység a két világháború között oda vezetett, hogy a befogadóországok egyre inkább idegenkedve

néztek a kínai kisebbségekre. A második világháború utáni kommunista fordulat mindezt azzal tetézte, hogy a nacionalizmusukban virágzó délkelet-ázsiai országok kormányai sokszor már kifejezetten felforgató, de legalábbis gyanús személyeket kezdtek látni az ott élő kínaiakban. Az 1949-ben létrejött Kínai Népköztársaság pedig csak nehezen tudta kialakítani a korábbiakkal szöges ellentétben álló nemzetközi kapcsolatrendszerét, különösen éppen a kivándorlót legnagyobb számban befogadó, nem kommunista országokkal (Bolt, 2000:40–43).

A maoista Kína hol kül-, hol belpolitikájának rendelte alá az emigránskérdést, s annak alakulása szerint változtatgatta hozzáállását. A kulturális forradalom alatt a diaszpóra és a hazatérő kínaiak is burzsoá, kapitalista elemeknek számítottak, így elvesztették jogukat minden korábbi kiváltságukra. 1977-ben azonban fordulat következett be, rehabilitálták a korábbi disszidenseket, és újra életre hívták a Határon Túli Kínai Ügyek Bizottságát is (Chang, 1980:282). A pozitív gazdasági szemlélet az 1990-es években kiegészült az addigra már jelentős számban külföldre vándorolt diáksággal. A nyolcvanas évek elején megteremtett lehetőség a tudósok és diákok külföldre utazására ugyanis nagyszámú kivándorlót eredményezett főként Észak-Amerikába, Ausztráliába, Japánba és Európába. A huszadik század végére a népköztársaság ezt jelentős humán tőkeként azonosította, a gazdaság számára előnyösnek ítélte hazacsábításukat (Thunø, 2001).

A DIASZPÓRAPOLITIKA INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA A KILENCVENES ÉVEKBEN

Korábban, tulajdonképpen egészen 1990-ig, csupán egyetlen jogszabály vonatkozott mind a határon túli, mind a hazatelepült kínaiakra: a hazautalások védelméről szóló, 1955-ös határozat. A jogszabály a hazautalásokat jogos személyi bevételnek tekintette, s megvédte minden állami beavatkozástól még akkor is, ha csupán temetések vagy esküvők költségeit

fedezte. Ugyancsak támogatta a külföldön élő kínaiakat a felsőoktatásba való bejutásban, s a politikai tagságuk is külön kvóta szerint működött. A fordulat 1990-ben következett be, az akkor megalkotott, majd 2000-ben módosított, a külföldről hazatérő, illetve a külföldön élők rokonainak védelméről és érdekeiről szóló törvény révén (National People's Congress, 2000), ekkortól ugyanis nem volt garantált, hogy a hazautalásokat a rokonok jólétének növelésére fordítják majd. Ebben az évtizedben már megengedett volt a jövedelmkülönbség a kínai társadalom minden szintjén, s az egyetlen kedvezmény, amely továbbra is megmaradt a hazatelepülők számára, a felsőoktatásba való bejutásuk segítése volt. Ezt követően kevés tényleges elem támogatta a diaszpóra és az állam kapcsolatát, legfeljebb olyan érzelmi kötődésre apelláló, ám funkcionálisan üres intézkedések, mint a kivándorlókörzetek regisztrációjának fenntartása. Ennek azonban a valós demográfiai alapja már generációk óta tovaszállt, ugyanis a nyitás politikáját követően a legtöbben elhagyták ezeket a területeket, hogy családjukat egyesítsék – leginkább Hongkongba mentek, a délkelet-ázsiai országok ekkor már nem látták szívesen a kínai bevándorlókat –, így rokoni kötelékek mára nemigen maradtak fenn (Hoe, 2013:143–144).

Az ún. *Csiahsziang* területek (jelentése nagyjából: a kivándorlók területe) egy nem hivatalos elnevezés, a név 1949 előtt ragadt ezekre a területekre a köznyelvben, s vált használatossá a hazai és nemzetközi szakirodalomban is a Csing, majd a köztársasági időkben, amikor a nagyarányú kivándorlás megindult (Pan, 1998:27–30). Később, 1978 után mind a Határon Túli Kínai Ügyek Bizottsága, mind a Hazatért Határon Túli Kínaiak Hivatala már hivatalosan is használni kezdte a megnevezést. Bármennyire is úgy tűnt, a hazafias érzelmek feltámasztásának kiváló eszközt lették meg, a délkelet-ázsiai országokban élő kínaiak többsége már nem volt kínai állampolgár, az őket befogadó állam integráns tagjává vált, így alapvetően kétkedve fogadta egy ilyen eszköz legitimi-

tását. Ráadásul mindez ellentmondott Kína azon egyértelmű politikai irányelvének, mely a hongkongi, a Makaón vagy Tajvanon élő kínaiakat nem is tekintette emigránsoknak (nem is tehetette, ha azon területeket Nagy-Kína részeként kezelte).

Az évszázadnyi erősödő kivándorlást követően tehát – mialatt kínaiak százezrei kerestek jobb megélhetést és menedéket a nyomor és káosz elől, s miután a 19. század közepétől már nem számítottak árulónak a mindenkor-i kormányok szemében – az 1949-es év erős visszaesést mutatott. A maoista Kína nem engedélyezte a korábban virágzó kapcsolatokat a külföldi rokonokkal, sőt megbélyegezte az elvándorlókat. Ebben az időszakban kettészakadt a hongkongi és a délkelet-ázsiai kapcsolatrendszer: míg az előbbi továbbra is kivándorlási célpont maradt, sőt a gazdasági kapcsolatok is fennmaradtak az anyaországgal, addig utóbbiban a leszámazottak már inkább saját, helyi kapcsolathálójukat erősítették (Lui, 2000:257–285). 1978-at követően pedig a kivándorlás inkább az északabbra fekvő Csöcsiang tartományt érintette, elsősorban a kivándorló diákok révén, így Délkelet-Kína megosztottá vált, gazdaságilag és demográfiailag egyaránt. A Hongkonghoz közel eső területek prosperáltak, a kevés támogatást élvező belső és hegyvidéki területek hanyatlani kezdtek (Hoe, 2007:88–89).

A kilencvenes években a kormány a határon túl élőkkel kapcsolatban már nem reménykedett abban, hogy a kapcsolatok fokozásával nagyobb mértékben tudja a hazautalások vagy a befektetések mértékét fokozni, inkább abban, hogy ezzel lehetőséget teremtsen egy olyan virtuális kínai nemzetközi közösség létrehozására, amely hosszú távon hozzájárulhat a Tajvannal való egyesüléshez (Thunø, 2001:922). Ennek érdekében különböző kormánysszervek alakultak. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület – mely idősebb szerv a népköztársaságnál – által eredetileg 1949-ben létrehozott és 1978-ban megújult Határon Túli Kínai Ügyek Bizottsága továbbra is fennmaradt, és a mai napig a fő kapcsolattartó a diaszpórával, kutatásog-

kat szervez, felméréseket végez (Overseas Chinese Affairs Office, 2009). Munkáját 1992-ben újabb intézmény kezdte segíteni: az Államtanács Határon Túliak Hivatalának keretei közt jött létre a Kínai Határon Túliak Csereforgalmi Egyesülete, melynek fő célja egyfajta tömegmértetű NGO-ként funkcionálni, baráti kapcsolatok keretein belül az együttműködést segíteni. A diaszpóra számára lassan kényelmetlenné vált a népköztársaság továbbra is alkalmazott szemlélete, amely *huacsiaó*ként, vagyis határon túli kínaiaként értelmezte őket. Ez a már máshová integrálódott, külföldi s nem kínai állampolgárok számára ellentmondásos és kényelmetlen helyzetet teremtett (Cheng–Ngok, 1999:117). A szervezet céljai között tehát ennek a feszültségnek az enyhítése is szerepelt, de létrejöttek tartományi intézmények is hasonló céllal. 1997-ben megalakult a Kínai Határon Túliak Baráti Társasága, melynek célja Kína fiainak és lányainak s az anyaföld egységének támogatása lett.

Ezek a többé-kevésbé állami szervek kiterjedt propagandát folytattak a diaszpórával való kapcsolatok élénkítése érdekében. Eszközeik a média és az internet fejlődésével egyre kiterjedtebbé váltak, de fő karakterét, az írott formát mindvégig megőrizte. A még a nyolcvanas években újraindított sajtót, hírleveleket egyre szélesebb körben kezdték terjeszteni külföldön is, 1998-ra már kétmillióssá összpéldányszámot érve el (Thunø, 2001:924). A kínai kultúra és oktatás támogatása külföldön is az egyik fő feladatává vált: az ezredfordulóra 78 országban alapítottak kínai iskolát húsz különféle tanmenettel, százötven kínai tanár utazott külföldre, és több ezer határon túli kínai tanárt hívtak haza továbbképzésre. Nyári táborok, nemzetiségi és gazdasági szervezetek jöttek létre, melyek mind egy tudatos Nagy-Kína-koncepció részeként igyekeztek integrálni a diaszpórákat a kínai nemzet kebelébe (Hong, 1999:87–113).

A kilencvenes évek második felében több tényező is közrejátszott abban, hogy Kína tovább folytatta soft power stratégiáját a határon túli közösségek és az anyaország

integrációjának erősítésére. A harmadik Tajvani-szoros-krízis 1995–1996-ban megmutatta, hogy Kína keményebb eszközökkel nem érheti el a céljait Tajvannal kapcsolatban, az 1997-es ázsiai gazdasági válság pedig valójában kedvezett annak, hogy a délkelet-ázsiai országokban élő kínaiak erősítsék pozíciójukat, és fokozzák a helyi politikában való részvételüket. A kilencvenes évek általánosságban is sok változást hoztak Kína kül- és belpolitikájában: sorra születtek a bilaterális egyezmények, melyekkel a korábbi területi vitáit rendezte, sokszor messze elmaradva a kitűzött céltól (pl. a Tádzsikisztánnal szembeni területi igényéből a Pamír hegységben 28 ezer négyzetkilométer helyett csupán egy jutott).

A pártvezetés is jelentősen megváltozott: a kilencvenes évek végére, a tizenötödik nemzeti kongresszusra a harmadik és negyedik generációból álló, huszonnégy vezető átlagos életkora egy évtizeddel csökkent, mint volt a tizenkettedik kongresszus idején, 1982-ben. Persze azért még így is hatvanhárom év maradt az átlagéletkor (Miller-Liu, 2001:127), de nagy részük, tizenheten a huszonnégyből már egyetemet végzett, míg 1982-ben még a tagok egyike sem rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ráadásul sokan közülük külföldön végezték a tanulmányaikat, s ez vélhetően hatással volt Kína nemzetközi kapcsolatrendszerben elfoglalt helyére, az ország megítélésére (Medeiros-Fravel, 2003). Kína már nem az elnyomott, kizsákmányolt nemzet képét mutatta többé, hanem egy erős nagyhatalomét. Mindehhez hozzájárult az is, hogy az 1997-ben és 1999-ben visszakapott Hongkong és Makaó hatalmas gazdasági és politikai nyereséget hozott Kínának. Mindez nem jelentette azt, hogy alapvető geopolitikai felfogása megváltozott volna, csupán már nem rakétákkal akarta megoldani a Tajvan-kérdést. Miután a Kínai Köztársaság (Tajvan) modern demokráciává alakult át, s 1996-ban megtartották az első közvetlen elnökválasztást, ráadásul 76 százalékos részvétellel (Rinza, 2001:558), a népköztársaság úgy döntött, inkább meg-

próbálja izolálni a szigetországot, mintsem meghódítani, s a washingtoni diplomáciai képviselői lobbicégetek béreltek fel, hogy segítsék a kongresszus ez irányú tevékenységét a bilaterális és multinacionális intézményi kapcsolatrendszerében (Chi, 2002:121).

AZ EMIGRÁCIÓVAL FOGLALKOZÓ HIVATALOK ESZKÖZTÁRA

Kína alapvetően három eszközt használ a határon túli kínaiak integrálására: az iskolákat, az újságot és az önkéntes társaságokat, beleértve a kulturális társaságtól az üzleti kamarán át a klánokig (Kuah-Pearce-Hu-Dehart, 2006:14). A Határon Túli Kínai Ügyek Hivatala az alábbiakban határozza meg tevékenységének céljait: a hazai és külföldi kutatás a határon túli kínai kapcsolatok fejlődése és helyzetük ügyében; információgyűjtés a KB számára; tervek kidolgozása; jogaik és érdekeik védelme; az egység és barátság fokozása a külföldön élők és a nemzet között; a kínai média és nyelviskolák támogatása külföldön; a határon túliak és Kína közötti kooperáció és cserekapcsolatok erősítése a gazdaság, tudomány, kultúra és oktatás terén; a hazatérő kínaiak támogatása. Emellett még számos adminisztratív feladatot jelöl meg, a pártfőtítkárral asszisztenciájától a felelős minisztériumi szervek közötti közvetítésig (The State Council, 2014).

Az idők folyamán a nem állami érdekvédelem és szervezeti élet is fejlődésnek indult. Mára az Államtanács Külföldi Kínaiak Hivatala mellett a Kongresszusban működik a Külföldi Kínaiak Bizottsága (1983 óta), valamint a Kínai Nép Politikai Egyeztető Konferenciája kötelékében a Hongkong, Makaó és Tajvan Diaszpóra Bizottság. Ezek a tanácsadó testületek tulajdonképpen állami szervezetek, de már 1956-ban létrejött a diaszpóra ügyeinek védelmében a Hazatért Tengerentúli Kínaiak Összkínai Egyesülete elnevezésű jog- és érdekvédő szervezet, s habár a kulturális forradalom alatt felfüggesztették, 1978 óta újra működik (Shen, 2012:67). A hazatért kínaiak és családjuk

számára létrehozott NGO leginkább egyfajta közvetítőszeret tölt be a Kommunista Párt, a kormány és a hazatért kínaiak között, feszítvőket szervez, díjakat alapít és ad át kiemelkedő teljesítményt nyújtó volt emigránsoknak. Ennél azonban sokkal régebbre nyúlik vissza a diaszpóra érdekvédelme.

A Triádok összefoglaló névvel illetett bűnszervezetek létrejöttét Hongkong Nagy-Britannia fennhatósága alá kerülésének idejére teszik. Az általánosítás sokszor oly mértékű lehet, hogy minden szervezetet – amely sokszor éppen ezen okból kénytelen titkosan működni – egytűvé sorol, legyenek azok testvéri szervezetek vagy vallási szekták. Így történt ez a Csing, a Köztársaság és a kommunista Kína idejében is (Ownby, 1995:1023). A Tiandihui, hivatalosan, ismertebb nevén a Menny és Föld Szövetsége 1762-ben jött létre Fucsien tartományban (Murray, 1994:16–17). A hasonló vallási szekták tiltottak voltak a Csing kori Kínában is, s a rá következő évtizedek során sok tagjuknak menekülnie kellett az országból Szi-ámába, és az Egyesült Államokba. A tagok érthetően szembekerültek a kínai vezetéssel, a külföldiek támogatták az otthon maradókat, s mivel egyébként is fontos szerep jutott a szervezetben a Ming-dinasztia iránt lojális vezetőknek, a társaság lassan államellenes politikai jelleget öltött. 1911 után azonban, a Csing-dinasztia bukásával eme célok talajukat veszítették, és mivel sok titkos szervezet létezése okafogyottá vált, a bűnözés felé fordultak, végül így jöttek létre a Triádok.

Van azonban egy különösen fontos eleme is a földalatti mozgalmak történetének. San Franciscóban 1925-ben, a korábban a Csing-dinasztiával szemben Csang Kaj-seket támogató mozgalom két tagja, szabadkőműves támogatással, létrehozta a Kínai Cse Kung Pártot. A párt tagjai hamarosan hazatértek, s előbb a japán megszállás ellen küzdöttek Mandzsúriában, majd a népköztársaság megalapításában is szerepet játszottak; sőt az első kongresszuson is részt vettek. A párt tagsága mára mintegy négy-
millió fő, nagyrészt hazatért kivándorlókból

áll, s jelentős szerepet játszik Kína külföldi érdekeltségeivel és a diaszpórával való kapcsolattartásban (Zagami, 2016:24–25; Brief Introduction, 2012). Olyan országokkal is összeköttetésben áll, amelyekkel Kína nem tart fenn diplomáciai kapcsolatot, így ezen a párton keresztül mégis érintkezni tud velük, mikor a szükség úgy hozza.

A sajtó a diaszpóra integrációjának egyik legfontosabb eszköze. Az ezredfordulóra negyvenhárom kínai újságot nyomtattak Ausztrália-szerte, s egy huszonnégy órás rádióadó is működött már a kontinensországban. Japánban negyven különféle médium jelenik meg, Európában a kétezres évek első felében harminc különféle kínai újságot adtak ki, a számuk folyamatosan nő (Barabantseva, 2012:127). Magyarországon pedig 2011-ben hat különböző kínai nyelvű napilapot jelentettek meg (Karácsony, 2011). 2004-ben megalapították a Konfuciusz Intézeteket, melyek szerte a világban működnek, feladatuk a kínai nyelv és kultúra terjesztése, s habár sok kritika érte őket azért, hogy más, hasonló intézményekkel ellentétben, egyetemek keretein belül létesülnek, s hogy ez a tény a tudományos szabadság rovására mehet, 2014-ben már 465 ilyen intézet folytatott munkát a világ 123 országában (Tiezzi, 2014). Nem újdonság a kínai diaszpórák történetében a hazai klánok mintájára szerveződött titkos társaságok vagy akár virtuális, akár valós rokoni kötelékeken alapuló szervezetek. A „corporate family” mintájára létrejött egyesületek tevékenysége kiterjed az érdekképviselettől a segélyezésen, hagyományőrzésen, kulturális és vallási élet szervezésén át az erkölcsi normák szigorú és pontos betartatásáig (Nyíri, 1996:120–121). Mára a nacionalista kínai retorika ezeket a hagyományokat is felhasználja a diaszpóra nemzettestbe integrálására, s a határon túli kapcsolatok erősítésén keresztül saját gazdasági és geopolitikai pozíciójának erősítését célozza meg. Már a kilencvenes évek végéig is száz nemzetközi *shetuan* találkozót jött létre világszerte; így például 1996-ban a Második Fucsiani Világtalálkozón Langkawi-

ban, Malajziában 2500-an vettek részt (Liu, 1998). Ezek a találkozók többnyire igen jól szervezettek: szemináriumok, a helyi kultúráról rendezett nemzetközi konferenciák vagy akár kulináris fesztiválok, néptáncrendezvények is részét képezhetik egy-egy ilyen eseménynek. Mindez tökéletes alkalom a kollektív emlékezet megerősítésére (Liu, 1999:119–120). Hazánkban 1993 és 2011 között hatvanhárom kínai társadalmi szervezet, *shetuan* alakult.

A DIASZPÓRAPOLITIKA GAZDASÁGI MEGFONTOLÁSAI

Kína elsődleges érdeke a diaszpórával egy gazdasági blokk létrehozásának elősegítése Ázsiában, mely az EU-hoz hasonló, s melynek ő az irányítója. Ha ez talán túl messzire nyúló vagy túlzottan nagyszabású elképzelés is, a kínai termékeknek piacot teremteni Délkelet-Ázsiában, vagy biztosítani a természeti erőforrásokat mindenképpen rövid távú cél, s az anyaország mindehhez az ott élő kínai közösségekkel való kapcsolatát igyekszik felhasználni.

Egy ilyen, tisztán gazdasági természetű kapcsolatra – amennyiben valóban lehetséges elkülöníteni – álljon itt a következő példa. Chia Eksaw 1921-ben települt át Kínából Bangkokba, s nyitott ott vetőmagüzletet. Mire negyedik fia, Dhanin 1964-ben átvette az üzletet, már egyéb mezőgazdasági termékeket is árultak, s az üzlet is jócskán kibővült. A Chia Eksaw nevű üzlet ekkor már baromfival, tojással és más termékekkel is foglalkozott tehát, s hogy olajozottabbá tegye működését, thaiföldi hivatalnokokkal kereste a kapcsolatot; de nem felejtette el azt sem, hogy a jó üzlethez folyamatos innovációkra is szükség van. Eltelt néhány évtized, s mára Délkelet-Ázsia legnagyobb agrárpari cégévé nőtte ki magát, bangkoki központja igazán impozáns, a falakat szép, kínai hegyeket és folyókat ábrázoló tájképek díszítik. Az ezredfordulóra Dhanin egymaga egymilliárd dollár értékű eszközzel rendelkezett. A cég működésére jellemző, hogy már a maoista

Kínával tartott fenn kapcsolatot, és volt az első külföldi beruházó Kínában, sőt akkor sem vonta ki a tőkét, amikor 1989-ben a Tienanmen téri vérengzést követően sokan megtették ezt. A kilencvenes évekre ez a cég lett a legnagyobb beruházó a népköztársaságban (Kurlantzick, 2007:74–75).

A kínai diaszpóra másfél trillió dollár fölött rendelkezik, s bár csak három százalékat teszi ki az anyaország népességének, mára a gazdaság nyolcvan százalékát kontrollálja. 2017-ben egy elemzés egyértelműen kimutatta, hogy a kínai kivándorlóknak jelentős pozitív tovaggyűrűző hatása van a belföldi kínai cégek termelékenységére és kutatás-fejlesztésére. Ezzel szemben a nem kínai befektetések áthatásai negatívak a termelékenység területén, s a fejlesztésben is jóval kevésbé hatékonyak (Wei et al., 2017).

Mindenesetre a 2004-ben kiegészített, 1982-es Alkotmány 50. cikke kimondja, hogy a Kínai Népköztársaság védi a hazatért külföldi kínaiak és családtagjaik legitim jogait és érdekeit (The National People's Congress, 2004). Az említett 1990-es törvény pedig biztosítja az egyenlő bánásmódot, a különleges védelmet, és tiltja a hátrányos megkülönböztetést. Az alapvető jogalkotás tehát megteremtette a hátteret ahhoz az elvhez, amit tulajdonképpen már a maoista időkől, de Teng korától egész biztosan követ a népköztársaság: erősíteni a diaszpórákat, mind a határon túl, mind otthon, segíteni az integrációjukat otthon, s erősíteni a kapcsolatukat mind a hazai, mind a befogadóországgal (Liu–Du, 2014). 2010-ben a Közbiztonsági Minisztérium enyhített a külföldiek tartózkodásának szabályozásán, ami kifejezetten a diaszpórákat célzó változtatás volt, s a 2012-es ki- és belépésigazgatási tv. Q1 és Q2 jelölésű, külön rokonlátogató vízumtípusokat hozott létre (Embassy of the People's, 2013).

Számtalan tehát az eszköz, amellyel a határon túli kínaiakat szándékoznak integrálni, a hazaköltözést igyekeznek elősegíteni, hiszen a nemzettest részeként kezelik azokat is, akik már régen elszakadtak Kínától. Habár a hazaköltözés és hazautalás kettőse között alapvető

fordulat állt be a kilencvenes években, nem állítható egyértelműen, hogy Kína bármelyik szegmensről lemondott volna. A tőke és humán tőke hazacsábítása egyaránt meghatározó cél továbbra is. Kína 2012-ben már hatvanöt irodát működtetett negyven országban, melyek a külföldi diáksággal való kapcsolat fenntartását szolgálták. Az Oktatási Bizottság 1987-ben létrehozott egy, a külföldi diákságnak szóló magazint, s fokozatosan igyekezett előmozdítani a hazatérésüket, mára pedig kormányzati webportálok tucatja próbálja a külföldön élő kínai tudósokat megmozgatni. A bizottság már a kilencvenes években éves találkozót rendezett Kínában, ahol a kormányhivatalokat és hazai vállalatokat ismerhették meg a külföldi diákok; kutatócsoportokat hozott létre a kérdés tanulmányozására, így 1991-ben a Határon Túli Tanulmányok Összkínai Kutató Szövetségét a Pekingi és a Csinghua Egyetemmel az élén. A hazatérő külföldi kínaiak számára a családjuk könnyebb beilleszkedését is igyekezett elősegíteni, pl. a kínaiul már alig vagy egyáltalán nem beszélő gyerekek számára nyelviskolákat hoztak létre (Zweig, 2006:196).

Állásajánlatok, kutatói ösztöndíjak, startuphitelek, szolgáltató és üzleti parkok, pénzügyi alapok és infrastruktúra-fejlesztés segítik a hazatérést mind a tőke, mind a humán tőke számára. Kanton 12 ezer dollár „golden helló”-val fogadja a hazatérő, ott dolgozni szándékozót, 2015-ben már 310 ipari park működött 22 ezer aktív vállalkozással és 63 ezer újonnan hazatért kínaiával (Xiang, 2016:15–16). 1994-ben a Kínai Tudományos Akadémia létrehozta a *Száz Tehetség Programot*, mely 1998-ban indult a külföldi kínaiak számára is, 2001-ben tudományos kutatói programmal kiegészülve majd ezer kiemelkedő szakembert vitt haza Kínába. 2008-ban ezt a programot felváltotta a kormány *Ezer Tehetség Programja*, amely már professzori és kutatói állásokat kínál a legnevesebb egyetemeken és kutatóintézetekben (Recruitment Program of Global Experts, 2016). A projekt 160 ezer dollárt kínál minden olyan szakértőnek, aki

5-10 éve dolgozik valamilyen neves külföldi egyetemen, valamint további kutatási ösztöndíjakat ajánl a Tudományos Akadémia is. Mindez még amerikai mértékkel is magas összeg, ennek ellenére a fiatalok visszatérési aránya meglehetősen csekély. A 2002-ben az Egyesült Államokban fokozatot szerzett tudósok közül 2007-ben 92% még mindig a tengerentúlon tartózkodott (Sharma, 2013). 2011-ben tehát egy másik programot is meghirdettek Kínában, az *Ezer Főtal Tehetség Program* válogatott fiatal tudósok számára ugyancsak kétezer főt célzott meg, de az előbbi terv ötvenöt éves korhatára helyett az utóbbi keretei közt negyvenéves kor alattiakat toboroznak (Wei–Sun, 2012).

ÖSSZEFOGLALÁS

Kínának a 2008-as gazdasági válságot követően összességében sikerült mind a külföldön tanuló diákok, mind a hazatérő tudósok számát növelni, így a kivándorlás és a diaszpórapolitika eme szegmense tulajdonképpen tudatos gazdasági programmá vált. Ha nem is volt minden erre irányuló kísérlet egyformán sikeres, egyfajta rugalmasság is érzékelhető, mellyel az állam az eszköztárrendszerét igazítja egyfajta pragmatikus elképzeléshez, a külföldön élő kínaiak gazdasági-szellemi integrációjához. Ezt mutatja magának a fogalomnak az igen tág értelmezése is, melyről egy korábbi írásban már beszámoltam (Koudela, 2017).

Mindez alapvetően eltér a történelmi hagyományoktól, a kivándorlás egyszerű tiltásától és szankcionálásától. Kína diaszpórapolitikája úgy is értelmezhető, mint egyfajta radikális szemléletváltozás, ha a szabadságjogok és az állam szuverenitása felől nézzük a kérdést. Ugyanakkor érdemes a Mao halála óta tartó fejlődést inkább az évezredes kínai geopolitikai szemlélet szerves részének tekinteni, mintsem alapvető fordulatnak. Kína, noha keleti irányba sikertelenül, de hagyományosan egyfajta imperialista felfogással gondolt földrajzi környezetére, s ezt mind ideológiában, mind a kialakított kvá-

zifeudális függőségi viszonyrendszerben érvényesítette is (Kang, 2010:137). A gyakran sinocentrikus világgépnek nevezett szellemi konstrukció pedig jóval az imperialista Kína előtti világgépre nyúlik vissza. Mindezek fényében egy kulturális alapokon nyugvó globális hálózat csupán a tér mennyiségi változását jelenti, s nem annak alapvető geopolitikai átértelmezését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barabantseva, Elena (2012): *Overseas Chinese, Ethnic Minorities and Nationalism. De-Centering China*. Asia's Transformations Series, Routledge, London, <https://doi.org/10.4324/9780203845462>.
- Bolt, Paul J. (2000): *China and Southeast Asia's Ethnic Chinese. State and Diaspora in Contemporary Asia*. Praeger Publishing, Westport.
- Brief Introduction (2012) to China Zhi Gong Party. www.zg.org.cn/zgparty/party/ (Letöltés: 2018. április 3.).
- Chang, C. Y. (1980): Overseas Chinese in China's Policy. *The China Quarterly*, Vol. 82, No. 2, 281–303, <https://doi.org/10.1017/S0305741000012376>.
- Cheng, Joseph Y. S. – Ngok, Kinglun (1999): Government Policy in the Reform Era: Interaction Between Organs Responsible for Overseas Chinese and Qiaoxiang Communities. In: Douw, Leo et al. (eds.): *Qiaoxiang Ties. Interdisciplinary Approaches to 'Cultural Capitalism' in South China*. Routledge, London, 113–143.
- Chi, Tsung (2002): From the China Lobby to the Taiwan Lobby: Movers and Shakers of the US-China-Taiwan Triangular Relationship. In: Koehn, Peter H. et al. (eds.): *The Expanding Roles of Chinese Americans in U.S.-China Relations. Transnational Networks and Trans-Pacific Interactions*. M.E. Sharpe, Armonk, 108–125.
- Davies, Ken (2013): China Investment Policy. An Update. *OECD Working Papers on International Investment*, 2013/01, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/5k46911hmvt-en>.
- Embassy of the People's Republic of China (2013): *About Chinese Visa*. Embassy of the People's Republic of China in the United States of America, Washington, www.china-embassy.org/eng/visas/zjxx/t1071018.htm (Letöltés: 2018. április 3.).
- Fitzgerald, Stephen (1972): *China and the Overseas Chinese*. Cambridge University Press, New York.
- Hoe, Yow Cheun (2007): Detraditionalized and Renewed. Qiaoxiang Areas: Case Studies of Panyu and Wenzhou in the Reform Period since 1978. In: Thunø, Mette (ed.): *Beyond Chinatown. New Chinese Migration and the Global Expansion of China*. NIAS Press, Copenhagen, 83–115.
- Hoe, Yow Cheun (2013): *Guangdong and Chinese Diaspora. The Changing Landscape of Qiaoxiang*. Routledge Contemporary China Series, Routledge, London, <https://doi.org/10.4324/9780203081020>.
- Hong, Liu (1999): Bridges Across the Sea: Chinese Social Organizations in Southeast Asia and the Links with Qiaoxiang, 1900–49. In: Douw, Leo et al. (eds.): *Qiaoxiang Ties. Interdisciplinary Approaches to 'Cultural Capitalism' in South China*. Routledge, London, 87–113.
- Kang, David C. (2010): *East Asia Before the West: Five Centuries of Trade and Tribute*. Columbia University Press, New York.
- Karácsony Szandra (2011): Virágzik a kínai média hazánkban. *Kitekintő*, március 14., http://kitekinto.hu/eia/2011/03/14/viragzik_a_kinai_media_hazankban/ (Letöltés: 2018. április 3.).
- Koudela Pál (2017): A kínai diaszpóra. *Polgári Szemle*, 13. évf., 1–3. sz., 370–384, <https://doi.org/10.24307/psz.2017.0931>.
- Kuah-Pearce, Khun Eng – Hu-Dehart, Evelyn (2006): Introduction: The Chinese Diaspora and Voluntary Associations. In: Kuah-Pearce, Khun Eng – Hu-Dehart, Evelyn (eds.): *Voluntary Organizations in the Chinese Diaspora. Illusions of Open Space in Hong Kong, Tokyo, and Shanghai*. Hong Kong University Press, Hong Kong, 1–29.
- Kurlantzick, Joshua (2007): *Charm Offensive. How China's Soft Power Is Transforming the World*. Yale University Press, New Haven.
- Liu, Guofu – Du, Zejun (2014): *The People's Republic of China Policy and Institutional Frameworks, National Report*. Interact Research Report, 2014/19, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Florence.
- Liu, Hong (1998): Old Linkages, New Networks: The Globalization of Overseas Chinese Voluntary Associations and Its Implications. *The China Quarterly*, Vol. 155, No. 3, 583–609, <https://doi.org/10.1017/s0305741000050001>.
- Liu, Hong (1999): Globalization, Institutionalization and the Social Foundation of Chinese Business Networks. In: Yeung, Henry Wai-chung – Olds, Kris (eds): *The Globalisation of Chinese Bu-*

- siness Firms*. Palgrave Macmillan, London, 105–125, <https://doi.org/10.1057/9780230599925>.
- Lui, Ping-Keung (2000): Hong Kong Special Administrative Region: Waves of Chinese Immigrants and Their Children. In: Peng, Xizhe – Guo, Zhigang (eds): *The Changing Population of China*. Blackwell Publishers, Oxford, 257–285.
- Medeiros, Evan S. – Fravel, M. Taylor (2003): China's New Diplomacy. *Foreign Affairs*, Vol. 82, No. 6, 22–35, <https://doi.org/10.2307/20033754>.
- Miller, H. Lyman – Liu, Xiaohong (2001): The Foreign Policy Outlook of China's „Third Generation” Elite. In: Lampton, David M. (ed.): *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform, 1978–2000*. Stanford University Press, Stanford, 123–150.
- Murray, Dian H. (1994): *The Origins of the Tiandihui. The Chinese Triads in Legend and History*. Stanford University Press, Stanford.
- National People's Congress (2000): *Law of the People's Republic of China on the Protection of the Rights and Interests of Returned Overseas Chinese and the Family Members of Overseas Chinese*. National People's Congress, www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383902.htm (Letöltés: 2018. április 3.).
- Nyíri Pál (1996): Egyén és közösség: kínai társadalmi szervezetek Magyarországon, 1989–1995. In: Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): *Táborlakók, diaszpórák, politikák*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 119–129.
- Overseas Chinese Affairs Office (2009) of the State Council. www.gov.cn/english//2005-10/03/content_74290.htm (Letöltés: 2018. április 3.).
- Ownby, David (1995): The Heaven and Earth Society as Popular Religion. *The Journal of Asian Studies*, Vol. 54, No. 4, 1023–1046, <https://doi.org/10.2307/2059958>.
- Pan, Lynn (1998): *The Encyclopedia of the Chinese Overseas*. Archipelago Press & Landmark Books, Singapore.
- Recruitment Program of Global Experts (2016): The Thousand Talents Plan. www.1000plan.org/en/plan.html (Letöltés: 2018. április 3.)
- Rinza, Marianne (2001): Taiwan (Republic of China). In: Nohlen, Dieter et al. (eds.): *Elections in Asia and the Pacific. A Data Handbook: Volume II: South East Asia, East Asia, and the South Pacific*. Oxford University Press, Oxford, 525–570, <https://doi.org/10.1093/0199249598.003.0016>.
- Sharma, Yojana (2013): ‘Thousand Talents’ Academic Return Scheme under Review. *University World News*, 25 May, No. 273, www.universityworldnews.com/article.php?story=20130524153852829 (Letöltés: 2018. április 3.).
- Shen, Huifen (2012): *China's Left-Behind Wives, Families of Migrants from Fujian to Southeast Asia, 1930s–1950s*. Hong Kong University Press, Singapore.
- The National People's Congress of the People's Republic of China (2004): *Constitution of the People's Republic of China*. Chapter II: The Fundamental Rights and Duties of Citizens, Article 50, www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/node_2825.htm.
- The State Council of the People's Republic of China (2014): *Overseas Chinese Affairs Office of the State Council*. http://english.gov.cn/state_council/2014/10/01/content_281474991090995.htm.
- Thunø, Mette (2001): Reaching Out and Incorporating Chinese Overseas: The Trans-territorial Scope of the PRC by the End of the 20th Century. *The China Quarterly*, Vol. 168, No. 4, 910–929, <https://doi.org/10.1017/s0009443901000535>.
- Tiezzi, Shannon (2014): The Future of China's Confucius Institutes. *The Diplomat*, September 30, <http://thediplomat.com/2014/09/the-future-of-chinas-confucius-institutes/> (Letöltés: 2018. április 3.).
- Wang, Gungwu (2000): *The Chinese Overseas: From Earthbound China to the Quest for Autonomy*. Harvard University Press, Cambridge.
- Wei, Yingqi – Liu, Xiaohui – Lu, Jianguong – Yang, Jingjing (2017): Chinese Migrants and Their Impact on Homeland Development. *The World Economy*, Vol. 40, No. 11, 2354–2377, <http://dx.doi.org/10.1111/twec.12475>.
- Wei, Yu – Sun, Zhaojun (2012): China: Building an Innovation Talent Program System and Facing Global Competition in a Knowledge Economy. *The Academic Executive Brief*, Vol. 2, No. 1, 4–9.
- Xiang, Biao (2016): *Emigration Trends and Policies in China. Movement of the Wealthy and Highly Skilled*. Migration Policy Institute, New York.
- Zagami, Leo Lyon (2016): *Confessions of an Illuminati. The Time of Revelation and Tribulation Leading Up to 2020*. CCC Publishing, San Francisco.
- Zweig, David (2006): Learning to Compete: China's Efforts to Encourage a “Reverse Brain Drain.” In: Kuptsch, Christiane – Pang, Eng Fong (eds.): *Competing for Global Talent*. International Labor Organization, Geneva.